

Jezik masovnih medija

Osnovne studije – Sportski novinari i treneri

Fakultet za sport i fizičko obrazovanje

Univerziteta Crne Gore

O SKLOPU REČENICE. ULOGA RJEČNIKA U JEZIKU MEDIJA. IZBOR RIJEČI I OBRTA

Upotreba priloga i priloških odredaba

Prilozi za mjesto ovdje, tu, ondje označavaju mirovanje, a prilozima ovamo, onamo kretanje ka nekom mjestu; tamo ima oba značenja. Mada ima dosta znakova da se ova distinkcija postepeno gubi (kao što se već izgubila u mnogim drugim jezicima), zasad naša norma ne dopušta da se kaže „Donesi to ovdje”, „Čim sam ovdje stigao”, nego samo „Donesi to ovamo”, „Čim sam ovamo stigao”.

Jednaki su i odnosi između upitnih priloga gdje i kuda: Gdje ste?, Gdje on stanuje?, Ne znam gdje se to dogodilo, ali: Kuda ideš?, Kuda ste pošli?, Ne znam kuda ćemo sada.

Kod pojedinih priloških odredaba, naročito u govornom jeziku, javlja se sklonost ka pleonastičnoj upotrebi: „čak štaviše”, „baš upravo”, „isto takođe”, gdje je od dviju riječi jedna očito suvišna. Najrasprostranjeniji takav oblik bez sumnje je „često puta”, umjesto koga treba reći ili samo često ili mnogo puta (više puta itd.).

Upotreba prijedloga

Nije dobro upotrebljavati kroz u značenju posredstva, npr. „djelovati kroz štampu”, „isti efekat se postiže kroz ekonomske mjere”; treba: preko (putem, pomoću) štampe, postiže se ekonomskim mjerama i sl.

U konferencijaškom stilu česta je pogrešna upotreba prijedloga ispred, u sklopovima kao „Govorim ispred sindikata”, „Ispred Saveza boraca se oprostio N. N.”, gdje bi ispravan izraz bio u ime.

U standardnom jeziku neprihvatljivo je kod u smislu istovremenosti, npr. „kod obračunavanja dohotka”, „kod toga je došlo do izvjesnih propusta” i sl. Treba: pri obračunavanju (ili prilikom obračunavanja), pri tome.

Sve češće se čuju sklopovi kao „govorili smo o tome na redakciji”, „na upravnom odboru je riješeno”, „bio sam na mjesnoj zajednici” i sl. Tu je nesumnjivo došlo do neopravdanog ukrštanja dvaju različitih konstrukcija: treba reći ili u redakciji, u upravnom odboru, ili upotrebiti puni oblik: na sastanku sportskog savjeta, na sjednici redakcije i sl.

U standardnom jeziku ne može se prihvatiti konferencijaški obrt „po tom pitanju”, „po pitanju raspodjele sredstava”, „diskusija po prvoj tački dnevnog reda”, „po mojoj molbi još ništa nije urađeno” i slično. Umjesto toga preporučuje se prijedlog o ili povodom (o tom pitanju, diskusija o prvoj tački, povodom moje molbe ili u vezi s mojom molbom).

Upadljiva je tendencija u savremenom medijskom jeziku da se prijedlog protiv upotrebljava češće nego što je neophodno, na štetu drugih prijedloga, što dovodi do jednoličnosti u izražavanju. Umjesto uobičajenog „borili su se s neprijateljem”, „bune se zbog poreza”, „agresija na zemlju”, „lijek za kijavicu”, danas mnogi redovno pišu boriti se protiv (koga), buniti se protiv (čega), agresija protiv zemlje, lijek protiv kijavice (što sve, naravno, nijesu pogrešni oblici, ali nije dobro ako se previše koriste). Posebno je ova težnja izražena u jeziku sportskih novinara. Stoga je nužno podsjetiti da se može reći i utakmica s Francuzima, pobijedili su Vojvodinu, izgubio je od Lendla, što je svakako bolje nego utakmica protiv Francuza, pobijedili su protiv Vojvodine, izgubio je protiv Lendla.

Prijedlog koji se najviše zloupotrebljava u savremenom birokratizovanom jeziku vjerovatno je o. Gotovo svakodnevno u štampi srećemo primjere kao: mjere o ubrzavanju administrativnog postupka, inicijativa o donošenju programa, analiza o dosadašnjem radu, slučaj o bespravno podignutoj baraci, afera o doppingu, želja o proširenim mogućnostima zaposlenja, primjeri o netačnom obavještanju, stav o čemu, upoznati koga o čemu itd. Ispravni oblici, naravno, bili bi: mjere za ubrzavanje, inicijativa za donošenje, analiza dosadašnjeg rada, slučaj bespravno podignute barake (ili: s barakom), afera s doppingom, želje za mogućnostima, primjeri netačnog obavještanja, stav prema čemu, upoznati koga s

čim. Očevidno se kod mnogih novinara stvorila navika da o upotrebljavaju kao univerzalni prijedlog, sposoban da poveže bilo koja dva pojma.

Spojeve kao sa i bez sporta, sa ili bez dodatka, za i protiv utakmice, u kojima padež imenice odgovara samo drugom, a ne i prvom od dva prijedloga, naša gramatička norma ne dopušta. Treba reći (makar to katkad zvučalo i glomazno) sa sportom i bez njega, sa dodatkom ili bez njega, za utakmicu i protiv nje.

Primjeri:

Često se pogrešno upotrebljava prijedlog „u vezi”: u vezi moje molbe (pogrešno)

Često se griješi u distribuciji prijedloga „radi” i „zbog”. Radi zahtijeva imenicu u genitivu i označava namjeru. Zbog + genitiv označava uzrok

nijesu se sastali radi lošeg vremena (pogrešno) nijesu se sastali zbog lošeg vremena (korektno)

nijesu se sastali jer je bilo loše vrijeme (korektno)

sastali su se radi dogovora (korektno) sastali su se zbog dogovora (pogrešno)

Dativ imenice kuća, kući, upotrebljava se samo uz glagole kretanja

knjige su mu kući (pogrešno) knjige su mu kod kuće (tačno) otišao je kući (tačno)

U standardnom jeziku nema:

Razgovarali su po tom pitanju. (pogrešno) Po mojoj molbi... (pogrešno)

Razgovarali su o tom pitanju. (korektno) Povodom moje molbe... (korektno)

Vrlo su česti obrti „sa i bez iskustva”, „za i protiv” zato što se imenica ne slaže sa prvim prijedlogom.

sa iskustvom i bez njega ... (korektno) za teorijsko obrazovanje i protiv njega (korektno)

1) Sve vrijeme, sve svoje obrazovanje (tačno)

svo vrijeme, svo svoje obrazovanje (pogrešno)

svog vremena, svemu vremenu (tačno)

2) Zamenica svoj mora se upotrebljavati uvijek kada se označava pripadnost subjektu, a ne moj, tvoj

Obavio sam praksu na svom fakultetu. (tačno)

Obavio sam praksu na mom fakultetu. (pogrešno)

3) odrične zamjenice sa prefiksom ni i neodređene sa prefiksom ni, kada se kombinuju sa prijedlogom razdvajaju se: ni u kakvoj vezi

4) akuzativ lične zamenice je:

Vidio sam je. On ju je vidio.

1) Glagol izviniti u prezentu glasi izvinim, izviniš, a u prošlom vremenu izvinio sam se! (izvinem = savijem)

Glagol trebati u našem jeziku je bezličan. Javlja se u trećem licu jednine srednjeg roda, ako oblik razlikuje rodove, ukoliko se uz glagol trebati javi drugi glagol.

Trebalo je da to kažeš ranije. (tačno) Trebao si to reći ranije. (pogrešno)

Treba i on da da svoj dio. (tačno) On treba da da svoj dio. (pogrešno)

Ako se ne javi u kombinaciji sa drugim glagolom, slaže se u rodu i broju sa objektom potrebe.

Trebao im je jedan elektrotehničar. Trebala im je jedna sekretarica.

U prenosima fudbalskih utakmica, gotovo svakodnevno slušamo kako je nekom igraču pošlo za nogom ili nije pošlo za nogom da izvede ovaj ili onaj potez na terenu. Izraz poći za rukom (= uspjeti) figurativan je. Otuda se on jednako primjenjuje na sve ljudske djelatnosti, i prekrajati ga u poći za nogom isto je tako besmisleno kao kad bismo rekli da je misliocu nešto pošlo za glavom, ili da je kafanskom gostu pošlo za ustima da ispije čašu.

O pleonazmu

Među jezičkim greškama na koje su najčešće upozoravali tradicionalni normativni gramatičari bili su pleonazam (upotreba suvišnih riječi) i tautologija (iskazivanje istog pojma dvaput, različitim riječima). Savremena lingvistika je otkrila da se jezik ne ograničava uvijek na strogo logički minimum izraza, da u njemu djeluje tzv. redundancija – namjerni višak informacija, čiji je cilj da se olakša razumijevanje.

Tako je ponavljanje istog korjena uobičajeni jezički postupak pri formiranju pojedinih izraza, na nivou riječi (oblici kao raznorazni, usredsrediti, ranoranilac) ili sintagme (sam samcat, nov novcat, pravi pravcati, na kraju krajeva, biti bitku, čudom se čuditi itd.).

Izrazito neknjiževni su spojevi čak štaviše, isto takođe, cirka oko (+ broj). Čistom nepažnjom mogu se objasniti primjeri kao: minus 16 stepeni ispod nule, skinuli su mi ručni sat s ruke, ja sam taj mjesec imao 371 radni čas za mjesec dana.

Prisvojno povratna zamjenica čest je izvor pleonazma: Posavjetovao sam se sa svojim ocem, Nikada u svom životu nisam bio špijun, Riješio je da osnuje svoju sopstvenu kompaniju; u prevodima se sreće čak i: Bio je zbačen sa svog prestola, U toj pustinji naći će svoju smrt i slično. Ipak, s izbacivanjem ove zamjenice moramo biti oprezni: Novac je stavio u svoj džep neće biti pleonastično ukoliko je zamenica naglašena (u svoj džep stavio je novac koji je bio namijenjen tuđem džepu).

Značenje riječi

Sankcionisati, prema dosad važećoj definiciji u rječnicima, znači ozakoniti, odobriti, potvrditi; u posljednje vrijeme gotovo ga svakodnevno srećemo u smislu kazniti. Greška je lako razumljiva s obzirom na imenicu sankcija (kaznena mjera), ali se očigledno ne može prihvatiti da jedan glagol ima dva suprotna značenja: danas, kad neki novinar napiše: Takvi postupci moraju se sankcionisati, više nijesmo načisto da li on te postupke brani ili napada.

Latinizam auditorij(um) jasno se vezuje za glagol audire, čuti, slušati (odakle imamo i riječ audicija) i nije opravdano upotrebljavati ga za publiku koja je došla prije svega da gleda a ne da sluša (npr. Velika je odgovornost igrati pred tolikim auditorijumom – izjava jednog fudbalera pred gradski derbi): tu su sasvim dovoljni izrazi publika ili gledalište.

Cifra (brojka) nije isto što i broj, i nije dobro upotrebljavati je umjesto te riječi (npr. astronomske cifre, brojke sa šest nula). Alternativa je jedan od dva moguća izbora, pa nema smisla govoriti o trećoj alternativni, ukazala se još jedna alternativa, druge alternative nemamo i slično: u takvim sklopovima može se reći izlaz, izbor, ili rješenje.

ULOGA I ZNAČAJ LEKTORA I REDAKTORA U NOVINARSTVU

Lektura je ispravljanje gramatičkih, pravopisnih i stilskih grešaka, dok je korektura ispravljanje kucanih grešaka, pa ne mora biti povezana samo sa gramatikom i pravopisom. Lektor je jezički stručnjak, aktivni i redovni pratilac zvanične norme standardnog jezika, dok je korektor usmjeren na slučajne greške, nastale pri kucanju i objavljivanju teksta.

Lektor stoji u vezi sa latinskim glagolom *legere* i italijanskim *leggere* (čitati), što doslovno znači da je lektor čitač teksta. Riječ korektura stoji u vezi sa latinskim glagolom *corrigoo* dakle takođe dobijamo italijansko *correggere* i englesko *correct*.

Lektura obuhvata 1) tehnička i pravopisna pitanja, 2) jezik i stil, 3) sadržaj i 4) autorska prava. U pogledu jezika, stila i sadržaja postoji dodatna podjela na 1) niži, 2) srednji i 3) viši nivo lekture. Niži nivo lekture bavi se ispravkom očiglednih grešaka, ukazivanjem na nejasne pasuse razjašnjavanjem nejasnih rečenica i provjerom sumnjivih ili spornih informacija. Srednji nivo podrazumijeva leksičke prijedloge, ispravke i sugestije u cilju postizanja stilski kvalitetnijeg materijala. Viši nivo dopušta cjelovito uređivanje teksta, preradu pasusa, dijeljenje poglavlja u pregledne tekstualne forme i sl. Kada se govori o srednjem i višem nivou lekture, važno je napomenuti da učinak ovakvog rada zavisi od umijeća lektora.

Slabo poznavanje maternjeg jezika vrlo se jasno odlikava u novinskim napisima, prevodnoj beletristici, različitim stručnim granama i pripadajućim publikacijama, dopisima i dokumentima državne i lokalne administracije, a stanje nije vedrije ni u području pravogovora (ortoepije). Na pravilnom izgovoru i naglašavanju posebno bi morali poraditi govornici u elektronskim medijima, radiju i televiziji.

Lektura je jezička provjera pisanog teksta (rukopisa, naučnih radova, članka, prezentacija, titlova, pravnih akta, reklama itd.) koja podrazumijeva pravopisno, gramatičko, stilsko, semantičko ispravljanje i uređivanje teksta u skladu sa jezičkim i stilskim pravilima.

Šta lektor preispituje?

Lektor čitajući tekst utvrđuje:

- da li je riječ, fraza, rečenica, poglavlje, neophodno, adekvatno, usklađeno sa ostatkom teksta;

- da li će čitalac pravilno razumjeti poruku;
- da li je dobar izbor riječi;
- da li je riječ razumljiva čitalačkoj publici kojoj je upućena;
- da li je žargonska riječ razumljiva čitaocima ili je potreban njen prevod.

Lektorski simboli, znakovi specijalne su oznake kojima se obilježavaju identifikovane greške u tekstu u bilo kojoj fazi identifikacije jezičkih grešaka.

Lektorske znakove koriste, pored lektora, svi oni koji u procesu pripreme publikacije ukazuju na uočene greške, sugerišu ispravke, ističu nejasnoće, te se ponekad ovi znakovi nazivaju i korektorskim.

Načini unosa lektorskih simbola u tekst i njihove vrste

Lektorski simboli se unose na mjesto u tekstu gde je greška identifikovana i na margini teksta, u istom redu gdje je u tekstu identifikovana greška. Na margini se upisuje simbol, koji je upisan i na identifikovanoj grešci u tekstu, i preporuka za ispravku, korigovana varijanta. Simboli se unose ručno, obično crvenom olovkom, na mjesto u tekstu gdje se nalazi greška. Unosi se odgovarajući simbol, onaj koji ukazuje na vrstu greške, tj. šta je potrebno ispraviti. U istom redu, na margini, unosi se isti znak, ponekad se precizira, tj. iznad njega se piše šta u šta treba promijeniti.

Vrste lektorskih simbola

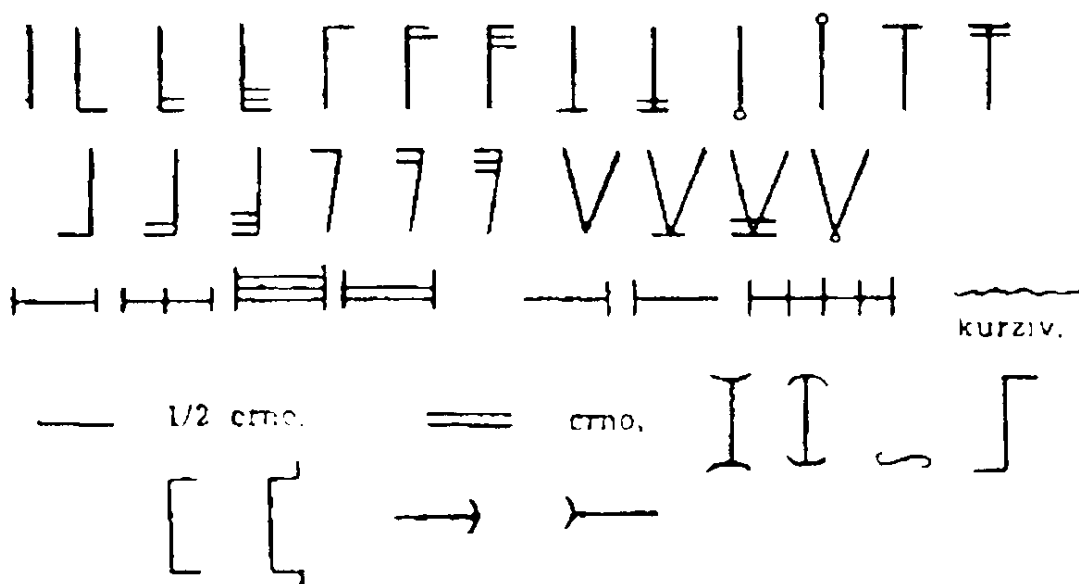
Lektorske simbole možemo podijeliti na dvije osnovne grupe:

1. tekstualni (promjenljivi);
2. stalni (nepromjenljivi).

Stalni znaci služe za obilježavanje identifikovanih grešaka u tekstu i oni su tačno određeni, dogovoreni znaci (simboli koji zamjenjuju riječ; simboli koji zamjenjuju ili ubacuju izostavljeni znak interpunkcije; simboli koji ukazuju na neophodne promjene ili greške u formatu teksta; simboli koji ukazuju na neophodne promjene ili odstupanja u izgledu teksta).

Svaku popravku treba obilježiti znakom – čitko i jasno, kako na mjestu koje se popravlja tako i na ivici. Evo najčešćih znakova za ispravke:

 - delatur, neka se briše, da se izbaci	 - ukloni razmak-sastavi	 - uvuci red, odnosno povećaj uvlačenje
 - vertatur, neka se okrene	 - ostavi razmak-rastavi	 - znak za uvlačenje početnog reda
 - znak za unošenje izostavljenog teksta	 - smanji razmak	 - treba spojiti dva reda (pasusa)
 - izmeni redosled slova, reči ili delova rečeneica (ili koristiti brojeve)	 - povećaj razmak	 - premesti red ili više redova na odgovarajuće mesto
 - ostaje! kada je reč ili deo teksta pogrešno precrtan	 - povećaj belinu između 2 reda	 - ukloni uzrok prijanja sloga
	 - smanji belinu između 2 reda	 - oštećeno slovo
	 - ispravi pogrešno uvučen red	

Osnovni lektorski simboli

Lektorski simbol „ubaciti”,

Lektorski simbol „obrisati”,

Lektorski simbol „smanjiti razmak, primaknuti”,

Lektorski simbol „preokrenuti, zamijeniti mjesta, obrnuti mjesta”,

Lektorski znak za „ispisati slovima, provjeriti transkripciju, provjeriti način pisanja”,

Lektorski simboli koji ukazuju na promjenu veličine slova,

Lektorski simbol kojim lektor ukazuje da se njegova ispravka, preporuka, zanemari.